

**SIDKIN
SEMANTİK
SERÜVENİ**

Kur'an'da Doğruluk ve Samimiyet

Burhan Sümertaş

Burhan Sümertaş, Yrd. Doç. Dr.

Samsun Çarşamba'da doğdu (1969). Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (1994). Aynı üniversitede "Mâverdi ve en-Nüket ve'l-'Uyun Adlı Tefsiri" isimli teziyle yüksek lisansını (2002), "Kur'an-ı Kerim'de Sıdk Kavramı" adlı araştırmasıyla da doktorasını tamamladı (2009). Halen Artvin Çoruh Üniversitesi öğretim üyesidir.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 647
İSAM Yayınları 177
İlmî Araştırmalar Dizisi 77

© Her hakkı mahfuzdur.

SİDKİN SEMANTİK SERÜVENİ

-Kur'an'da Doğruluk ve Samimiyet-

Burhan Sümertaş

TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)
tarafından yayına hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 40 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 0850
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Bu kitap
İSAM Yönetim Kurulu'nun 05.08.2011 gün ve
2011/14 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Nisan 2017
ISBN 978-975-389-912-3

Basım, Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Serhat Mah. Alinteri Bulvarı 1256. Sokak No. 11
Yenimahalle/Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@diyanetvakfiyayin.com.tr
Sertifika No. 15402

Sümertaş, Burhan

Sıdkın semantik serüveni -Kur'an'da doğruluk ve samimiyet- / Burhan
Sümertaş. - 1. bs. - Ankara : Türkiye Diyanet Vakfı, 2017.

319 s. ; 24 cm. - (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ; 647. İSAM Yayınları ; 177.
İlmî Araştırmalar Dizisi ; 77)

Dizin ve kaynakça var.

ISBN 978-975-389-912-3

Önsöz

Son ilâhî kitap Kur'ân-ı Kerim, insanlara olumlu davranışlar kazandırmayı, onları olumsuz davranışlardan uzak tutmayı hedeflemektedir. Kur'an'ın anlatım sistemi içinde, bu hedefin ifade edilmesinde bazı temel kavramlara başvurulduğu açıkça görülmektedir. Temel kavramlardan kasıt, Kur'an'ın dünya görüşünü yansıtır nitelikteki kelimelerdir. Bunlar Kur'an'ın bütünü içinde yaygın bir yere sahiptir. Kavramların tekrar edilmeleri bize her geçtikleri yerde onlara aynı anlamı yükleme hakkını vermemektedir. Kullanıldıkları yere göre anlam kazanan Kur'an terimleri, müstakil çalışmalara konu yapılarak toplumun istifadesine sunulmalıdır.

Müslüman toplumların Kur'an'a karşı ilgileri, ne yazık ki arzulanan düzeyde değildir. Günümüzde onu daha çok Arapça metninden okumaya yönelik mevcut ilginin, anlamaya yönelik ilgiye dönüşmesi ise ideal olandır. Kur'an'daki *sıdk* kavramı, onu anlama çabasında olanlar için hayatlarının merkezine yerleştirebilecekleri kadar önemli bir yere sahiptir.

“Sıdk”, akademik ilgiyi hak edecek, üzerinde başlı başına çalışma yapılabilecek önemde bir kelimedir. Kur'an'ın 155 yerinde, değişik türevleriyle kullanılan “sıdk” kelimesi, her defasında aynı mâna ile karşılanamayacak kadar zengin bir içeriğe sahiptir. Ahlâkî, itikadî, şahsî ve içtimaî açılardan incelenmeye konu edilmesi mümkün görünen bu kavram, Kur'an'ın sunduğu hayat modelinde, yaşamın bütün alanlarını ilgilendirir niteliktedir. Toplumsal ilişkilerde canlı

tutulması gereken “samimiyet, doğru sözlülük, sözünde durma, anlaşmalara sadâkat” ve “ihanet etmeme” gibi erdemler, Kur’an diliyle insanlığa takdim edilirken “sıdk” kökü kullanılmaktadır. Paranın yönetiminden Allah’a karşı görevlerin yerine getirilmesine kadar, insanın göstermesi gereken bütün olumlu davranışlar yine aynı kökten türeyen kelimelerle anlatılmaktadır.

Sadâkat konusunu önemli yapan ve bu araştırmaya konu olarak seçilmesine sebep olan hususlardan biri de şudur: Geniş bir anlam ve konu yelpazesine sahip olan *sıdk* kavramı, bugüne kadar özellikle konulu tefsir açısından incelenmemiştir. Öyle anlaşılıyor ki bu kavram itikadî bir mesele olarak kelâmın, ahlâkî bir mesele olarak da tasavvuf ve felsefenin ilgi alanına girdiğinden bu disiplinler tarafından kısmen incelenmiş, ancak kavramın tefsir ayağı eksik kalmıştır. Kelâm kitaplarında peygamberlerin sıfatı olması hasebiyle sıdkın, imanın konusu olarak da tasdik lafızlarının işaret ettiği konuların incelendiği görülmektedir. İslâm ahlâkına dair kitaplarda ise çoğunlukla yalan konusuyla birlikte doğru sözlülük işlenmektedir. Buna ilâve olarak, görülebildiği kadarıyla ülkemizde sıdk kavramı ile ilgili Muhammet Ali Yazıbaşı (*Kur’an’da Sıdk Kavramı’nın Semantik Açısından İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008) ve Adem Höçük (*Kur’an-ı Kerim’de Sıdk -Doğruluk- Kavramı*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009) tarafından iki yüksek lisans tezi yapılmıştır. Suudi Arabistan’da Muhammed Ârif Mezker (*es-Sıdk fi’l-Kur’an*, 1998) tarafından yapılan bir yüksek lisans tezi de mevcuttur. İncelediğimiz bu tezlerin kapsamı ve metodu, planladığımız çalışmamızı gerçekleştirmemize engel değildir. Çünkü bizim çalışmamız, sıdkın kavramsal boyutunda ortaya koyduğu derinlikli tahlilleriyle ve konu uzanımlarındaki kapsayıcılığı ile daha farklı bir eser olmayı hedeflemektedir.

Kur’ânî kavramların tahlil edilmesine yönelik çalışmalarda birtakım zorluklar mevcuttur. Bu zorluklar aşıldığı oranda, yapılan çalışmaların başarı ve değerinden söz etmek mümkündür. Aksi takdirde, tekrara ve emek israfına düşülmüş olma ihtimali oldukça yüksektir. Bu zorlukların önemli görülenlerinden kısaca söz etmek gerekir.

Birincisi, tefsir alanında yapılan bir kavram çalışmasında dil bilimsel açıklamalar ile konu açıklamalarına hangi ağırlıkta yer

verileceği hususunda maalesef bir birlik bulunmamaktadır. Kanaati-mizce kavram araştırmalarında hem semantik tahlillere hem de konu açıklamalarına yeterince yer vermek gerekmektedir.

İkincisi, Kur'an kavramlarını ne konu yönünden ne de la-fız yönünden kesin hatlarla birbirinden ayırmak mümkündür. Kur'an'daki hemen hemen bütün kavramlar bir âhenk içinde di-ğerkonu ve kelimelerle irtibatlıdır. Herhangi bir kavramın irtibatlı olduğu kelimeleri görebilmek, titiz bir çalışma gerektirmektedir. Özellikle konu bazında ele alındığı zaman bu ilişki daha bâriz bir şekilde kendini göstermektedir. Çünkü bir kavram, bir yönüyle doğrudan ilgili olduğu konuya ait iken başka bir yönüyle de diğerkonulara malzeme olabilecek niteliğe sahiptir. Nitekim bu çalışmada sadâkat konusu incelenirken "infak", "it'âm", "itâ", "itâ" ve "karz" kelimelerini içeren âyetleri görmezden gelmenin mümkün olmadığı anlaşılmış ve gerekli yerlerde konu söz konusu kelimele-rin içerdiği anlamlarla paralel götürülmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla konu ve kavram tahlillerinde bu tarz bir hataya düşmemenin veya hatayı en aza indirmenin yolu -bize göre- *el-Mu'cemü'l-müfehres* türü kelime dizinleriyle yetinmeyip araştırma konusu çerçevesinde Kur'an'ın başından sonuna kadar defalarca, hem de dikkatli bir şekilde okunmasından geçmektedir.

Üçüncüsü, araştırılan konunun vahiy süreci içindeki değerini anlayabilmek için âyetlerin nüzül zamanları ve sebepleri de kesinlikle ihmal edilmemelidir.

Sıdkın Semantik Serüveni: Kur'an'da Doğruluk ve Samimiyet isimli bu çalışmanın birinci bölümü semantik tahlillere ayrılmıştır. Seman-tik tahlil ve konulu tefsir çalışmalarının nasıl yapılacağını gösteren âdeta yol haritası niteliğinde eserler vardır. Araştırmaya zihinsel alt yapı oluşturması bakımından bu tarz eserlerin incelenip onlardan istifade edilmesiyle çalışmaya başlanmıştır. Bunların başında Toshihiko Izutsu'nun (ö. 1993) *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar* ve *Kur'an'da Allah ve İnsan* adlarıyla Türkçe'ye kazandırılan eserleri gelmektedir.

Kur'an'daki bir kavramı incelerken Câhiliye dönemi şiirlerin-den yararlanmak kaçınılmazdır. Bu çalışmada da Câhiliye şiirleriyle ilgili divan, şerh ve tabakat kitaplarından mümkün olduğunca

yararlanılmıştır. Ayrıca, bu döneme ait şiirleri elektronik ortamda bir arada toplayan kaynaklardan istifade etmek, hem süre kazandırması hem de daha detaylı sonuçlara ulaşılabilmesi açısından önemlidir. Bundan sonraki akademik çalışmaların bu ve benzeri imkânlardan daha fazla yararlanılarak yapılması gerektiği açıktır.

“Sıdk” kökünün lügavî anlamlarının tespit edilmesi için klasik Arapça lugalardan Halîl b. Ahmed’in (ö. 175/791) *Kitâbü’l-Ayn*, İbn Düreyd’in (ö. 321/933) *Cemheretü’l-luga*, Muhammed b. Ahmed el-Ezherî’nin (ö. 370/980) *Tehzîbü’l-luga*, İsmâil b. Hammâd el-Cevherî’nin (ö. 400/1010[?]) *es-Sihâh*, İbn Fâris’in (ö. 395/1004) *Mu’cemü mekâyisi’l-luga*, İbn Manzûr’un (ö. 711/1311) *Lisânü’l-‘Arab*, Firûzâbâdî’nin (ö. 817/1415) *el-Kâmûsü’l-muhît* ve Mütercim Âsım Efendi’nin (ö. 1235/1819) *Kâmûs Tercümesi* isimli eserleri bu çalışmada yararlanılan temel kaynaklar olmuştur.

İkinci bölümde sıdk kavramı bireysel açıdan incelenmiştir. Bu başlık altında sıdk kavramının itikadî açıdan değerlendirilmesine yer verilirken, “tasdik” ve “musaddık” lafızlarıyla bunların fiil formlarının işaret ettiği anlamlara ve konulara yer verilmiştir. Bireyin davranışları toplum yapısının aynasıdır. Bireyin “sadık” veya “sıddık” olarak nitelenmesi için gerekli olan davranışları, âyetler çerçevesinde ele alınmıştır. Doğru söylemek, sözünde durmak ve anlaşmalara bağlı kalmak gibi toplumlar için önemli olan konuların, fertler tarafından nasıl uygulanacağı Kur’an âyetleri ışığında incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü sıdk kavramını toplumsal açıdan ele almaktadır. Sosyal yaraların sarılmasında sadakanın; dostlukların oluşumunda ve evliliğin temelinde sadâkatin ne kadar önemli olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Sıdk kavramının Kur’an içindeki kullanımları araştırılırken dil bilimsel tefsirin öncüleri sayılabilecek eserlerden yararlanılmıştır. Bunların başında Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ (ö. 207/822), Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830 [?]) ve Zeccâc’ın (ö. 311/923) *Meâni’l-Kur’ân* isimli eserleri ile Râğib el-İsfahânî’nin (ö. 502/1108) *el-Müfredât fi garibi’l-Kur’ân*’ı sayılabilir. Kur’an kelimeleri hakkında birtakım incelikleri gösteren Zemahşerî’nin (ö. 538/1144) *el-Keşşâf ‘an hakâiki’t-tenzil* ve

Ebû Hayyân el-Endelüsî'nin (ö. 745/1344) *el-Bahrü'l-muhît* adlı eserlerinden de öncelikli olarak faydalanıldığı belirtilmelidir.

İncelenen bütün âyetlerin tefsir geleneği içindeki yorumlarının tespit edilmesinde, erken dönem eserlerinden başlamak suretiyle, kronolojik bir tarama yapılmıştır. Bu bağlamda Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) *Tefsîru Mukâtil*, Muhammed b. Cerîr et-Ta-berî'nin (ö. 310/923) *Câmiu'l-beyân fi te'vili'l-Kur'ân*, İbn Ebû Hâtim'in (ö. 327/938) *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm* ve Mâverdî'nin (ö. 450/1058) *en-Nüket ve'l-uyûn* isimli eserlerinden çokça yararlanılmıştır. Bu tefsirlerin rivayet metotları açısından önemi, sundukları rivayet malzemelerinde kendini göstermektedir. Bunların içinde de özellikle râvi zinciri ve metin uzunluğundan arınmış, ilgili bütün rivayetleri çok öz bir şekilde sıralayarak ansiklopedik bir yapıya sahip olan *en-Nüket*, orijinal bir tefsirdir. Fahreddin er-Râzî'nin (ö. 606/1210) *Mefâtihu'l-gayb* adlı tefsiri de bu çalışmada çokça başvurulan bir eser olup, ihtiva ettiği konu ve yorum zenginliği açısından araştırmacılar nezdinde bu eserin ayrı bir yeri vardır. Bu çalışmada eserin Arapça'sından yararlanılmakla birlikte, okuyucuların karşılaştırma yapabilmeleri ve konunun başka uzanımlarına da kolayca erişebilmeleri için Arapça orijinalinin yanında Türkçe çevirisinin de dipnotlarda gösterilmesi uygun bulunmuştur.

Çalışma boyunca ilgilenilen âyetlerin nüzûl sebeplerine ulaşabilmek için hem ilk dönem tefsirlerinden Vâhidî'nin (ö. 468/1076) *Esbâbü'n-nüzûl* isimli eserinden hem de Muhammed İzzet Derveze'nin (ö. 1984) *et-Tefsîrü'l-hadîs* isimli nüzûl sıralı tefsirinden yararlanılmıştır.

Çalışmanın fikhî içerikli kısımlarında Cessâs'ın (ö. 370/981) ve Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin (ö. 543/1148) aynı ismi taşıyan *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ları ile Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî'nin (ö. 671/1273) *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* adlı tefsirinden yararlanılmıştır. Ahkâm tefsirlerinden bilhassa sadaka konusunda yararlanıldığı belirtilmelidir. Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî'nin (ö. 465/1072) *Letâifü'l-işârât* adlı tefsiri ile Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî'nin (ö. 1270/1854) *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm* isimli eseri, işârî düşünceler bağlamında başvurulan eserlerdendir. Mevdûdî'nin (ö. 1979) *Tefhîmü'l-Kur'ân* adlı tefsiri, âyetlerin tarihsel arka planını vermesi ve Ehl-i

kitap'la ilgili doyurucu bilgi ve yorumlar içermesinin yanı sıra, âyetleri Kur'an'ın genel bütünlüğü içinde değerlendirmesi açısından bu çalışmada başvurulan önemli kaynaklardandır. Çağdaş tefsirlerden Muhammed Tâhir İbn Âşûr'un (ö. 1973) *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr* adlı eseri ile Muhammed Hüseyin et-Tabâtabâî'nin (ö. 1981) *el-Mîzân fi tefsîri'l-Kur'ân* isimli eserinin de düzenli ve detaylı açıklamalarıyla bu çalışmaya katkıları büyük olmuştur.

Türkçe tefsirlerden M. Hamdi Yazır'ın (ö. 1942) *Hak Dini Kur'an Dili* adlı eseriyle birlikte Süleyman Ateş'in *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*'nden yararlanılmıştır. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden oluşan bir heyete hazırlattığı *Kur'an Yolu* isimli tefsirden de âzami derecede faydalanılmıştır. Bu eseri hazırlayanlar, görülebildiği kadarıyla, âyetleri açıklarken tefsir kültüründeki malzemelerin özünü verme konusunda titiz davranmışlardır. Kendine özgü bir çizgiye sahip olan *Kur'an Yolu*, bolca rivayet aktarmayı "nakilcilik endişesine kapılmak" olarak görmemiş ve yeri geldikçe böyle bir yola başvurmuştur. Âyetlere eğitim açısından yaklaştığı anlaşılın Bayraktar Bayraklı'nın *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri* isimli eserine de yer yer başvurulmuştur. Şüphesiz ki çalışmamızdaki tefsir kaynakları sadece burada sayılanlardan ibaret değildir. İlgili yerlerde birçok tefsire daha müracaat edilmiştir.

Bu eserdeki âyetlerin Türkçe karşılığı tarafımızca verilmeye çalışılmış, ihtiyaç halinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve ayrıca Türkiye Diyanet Vakfı'nın *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı* isimli meal-leri başta olmak üzere, Ömer Dumlu ile Hüseyin Elmalı'nın birlikte hazırladıkları *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı* isimli mealden de yararlanılmıştır.

Araştırmada hadislerden de mümkün merteye yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) *el-Câmiu's-sahih*'leri; Ebû Dâvûd (ö. 275/889), İbn Mâce (ö. 273/887), Tirmizî (ö. 279/892) ve Nesâî'nin (ö. 303/915) *Sünen*'leri; Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'i, Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) *el-Muvatta*'ından yararlanılmıştır. Gerekteğinde Şemseddin el-Kirmânî'nin (ö. 786/1384) *el-Kevâkibü'd-derâri şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Buhârî metni ile birlikte), Bedreddin Aynî'nin (ö. 855/1451)

Umdetü'l-kārī ve Nevevî'nin (ö. 676/1277) *Şerhu'l-Müslim* adlı hadis şerhlerinden de faydalanılmıştır.

Hız. Peygamber'in hayatındaki bazı önemli olayları araştırırken siyer kaynaklarından İbn İshak'ın (ö. 151/768) *es-Sîre* ve İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Sîretü'n-nebeviyye* isimli eserlerinden yararlanılmıştır. Hız. Peygamber'in savaşları hakkında bilgi edinirken ise Muhammed Hamîdullah'ın (ö. 2002) *Hız. Peygamber'in Savaşları* isimli eserine müracaat edilmiştir. Araştırmada "doğru söz" ve onun zıddı olan "yalan söz"le ilgili olarak ahlâk ve felsefe alanlarında kaleme alınmış bazı eser ve makalelerden de istifade edilmiştir. Çalışma içinde ilgili yerlerde bunlara atıflarda bulunulmuştur.

Son olarak, Türkiye'de yapılan akademik araştırmaların oluşma evrelerinde araştırmacılara ışık tutar mahiyette bir kaynak eser olan Türkiye Diyanet Vakfı'nca hazırlatılıp yayımlanan *İslâm Ansiklopedisi*'nden (DİA) faydalanılmıştır. Birçok araştırmannın bibliyografya kısmında azımsanmayacak kadar yer bulan bu ansiklopediden bu çalışmada da yararlanılmıştır.

Çalışma, Haziran 2009'da Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan *Kur'an-ı Kerim'de Sıdk* başlıklı doktora tezimize dayanmaktadır. Kitabın elinizdeki şekline kavuşmasında emeği geçenlere bir vefa borcu olarak şükranlarımı arz etmek istiyorum: İlk olarak, çalışmanın bütün aşamalarında desteğini hep yanımda hissettiğim, kendisini en az benim kadar birinci derecede sorumlu gören danışman hocam Prof. Dr. Hüseyin Yaşar'a ve çalışmam boyunca tecrübe ve uzmanlığına her başvurduğumda kendisinden yeni bilgiler öğrendiğim, idari görevlerine rağmen bana zaman ayırarak cesaret ve teşviklerini aldığım hocam Prof. Dr. Ömer Dumlu'ya teşekkür ederim. Akademik çalışmaların yürütülmesi sırasında araştırmacının en çok ihtiyaç duyduğu şey; ufuk açıcı yönlendirme ve gerekli düzeltmelerdir. Elinizdeki eserin bu ihtiyacını karşılayan Prof. Dr. Mustafa Özel ve Prof. Dr. Murat Yıldız'a da teşekkür ederim. Çalışmamın zorlu safhalarında benimle birlikte kafa yoran, sorularıma ve isteklerime anlayış gösteren, kişisel kütüphanelerinden yararlanmama izin veren bütün hoca ve arkadaşlarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmam boyunca kendisiyle sık sık istişare etme fırsatı bulduğum Doç. Dr. Mustafa

Hocaođlu'na da teŒekkür ederim. Uzun soluklu bilimsel alıŒmaların doğrudan ve doğal ortakları eŒ ve ocuklardır. alıŒmam boyunca yorucu ve uzun ayların, hatta yılların ile ortakları durumundaki değerli eŒim Aytül Hanım ile ocuklarım Halil İbrahim, Salih Can'a ve Yusuf Emir'e özel teŒekkürlerimi sunuyorum. Nihayet, kitaplaşma sürecinde alıŒmamı akademik ve editoryal yönden inceleyerek yayımlanmaya değer bulan ve gerekli desteği sağlayan bütün İSAM mensuplarına da teŒekkür ederim.

Dr. Burhan SümertaŒ

Ocak 2017, Artvin

İçindekiler

Kısaltmalar 19

Birinci Bölüm

SEMANTİK AÇIDAN SİDK 21

1.1. ETİMOLOJİK TAHLİL 23

1.1.1. Sözlük Anlamı 23

1.1.2. Kavramsal Anlamı 36

1.1.3. Câhiliye Şiirinde Kullanılışı 39

1.1.4. Kur'an'da "s-d-k" Kökü ve Türevleri 47

1.1.5. Kur'an'da "Sıdk" Kelimesi 54

1.1.6. Kur'an'da *Sıdk* Kavramı ile Yakın Anlamlı Kelime
ve Kavramlar 59

1.1.6.1. Hak 60

1.1.6.2. Kavlün Sedîdün 63

1.1.6.3. Kavlün Ma'rûfün 65

1.1.6.4. Birr 67

1.1.6.5. Takvâ 71

1.1.6.6. Vefa 73

1.1.6.7. İhsan 75

1.1.6.8. İstikamet 78

1.1.6.9. İhlâs 80

1.1.6.10. Adl 82

1.1.6.11. Sabr 84

- 1.1.6.12. Kunut 86
- 1.1.6.13. İnfak 88
- 1.1.6.14. İstiğfar 89
- 1.1.7. Kur'an'da *Sıdk* Kavramı ile Karşıt Anlamlı
Kelime ve Kavramlar 91
 - 1.1.7.1. Kizb 92
 - 1.1.7.2. Zûr 94
 - 1.1.7.3. Küfür 96
 - 1.1.7.4. Nifak 97
 - 1.1.7.5. İvec 99
 - 1.1.7.6. Hıyanet 101
 - 1.1.7.7. Hulf 102
 - 1.1.7.8. Nakz 103
 - 1.1.7.9. Neks 105
 - 1.1.7.10. Sû'-Sev' 106
- 1.2. HADİSLERDE SIDK 108
- 1.3. TASAVVUFTA SIDK 114

İkinci Bölüm

BİREYSEL AÇIDAN SIDK 117

- 2.1. İTİKADÎ YÖNDEN SIDK 119
 - 2.1.1. İmanın Unsuru Olarak Tasdik 119
 - 2.1.1.1. Genel Olarak Tasdik 119
 - 2.1.1.2. Öldükten Sonra Dirilmeyi Tasdik 121
 - 2.1.1.3. Din Gününü Tasdik 123
 - 2.1.1.4. Cezayı Tasdik 125
 - 2.1.1.5. Sıdkı Getireni Tasdik 127
 - 2.1.1.6. Allah'ın Kelime ve Kitaplarını Tasdik 128
 - 2.1.1.7. Hüsnâ/En Güzeli Tasdik 131
 - 2.1.2. Peygamberlerin Tasdiki 133
 - 2.1.2.1. Peygamberlerin Önceki Vahiy
ve Resulleri Tasdiki 133
 - 2.1.2.2. Hz. Muhammed'in Önceki Peygamberleri
Tasdiki 135

- 2.1.2.3. Hz. Yahyâ'nın Allah'tan Bir Kelimeyi Tasdiki 137
- 2.1.2.4. Hz. İsmâ'nın Tevrat'ı Tasdiki 140
- 2.1.3. Kitapların Tasdiki 144
 - 2.1.3.1. İncil'in Tevrat'ı Tasdiki 144
 - 2.1.3.2. Kur'an'ın Kendinden Önceki Vahiylere Tasdiki 145
- 2.2. BİREYİN DAVRANIŞLARI AÇISINDAN SIDK 153
 - 2.2.1. Allah'ın Bireyle İlişkisi Bağlamında Sıdk 154
 - 2.2.1.1. Doğru Söylemek 154
 - 2.2.1.2. Sözünde Durmak 156
 - 2.2.1.3. Rüya Doğrulamak 161
 - 2.2.2. Bireyin Düşünce ve Eylemlerinde Sıdk 164
 - 2.2.2.1. Sadıklar 164
 - 2.2.2.1.1. Güçlü Bir İmana Sahip Olanlar 165
 - 2.2.2.1.2. Zekâtı Verip Namazı Kılanlar 168
 - 2.2.2.1.3. Sıkıntıya, Hastalığa ve Savaşa Sabredenler 170
 - 2.2.2.1.4. Allah Yolunda Malları ve Canları ile Cihat Edenler 172
 - 2.2.2.1.5. Fakirliğin ve Hicretin Zorluklarına Katlananlar 176
 - 2.2.2.2. Sıddıklar 178
 - 2.2.2.2.1. Kur'an'da "Sıddık" Olarak Anılanlar 181
 - 2.2.2.2.1.1. Hz. İbrâhim 181
 - 2.2.2.2.1.2. Hz. İdris 186
 - 2.2.2.2.1.3. Hz. Yûsuf 187
 - 2.2.2.2.1.4. Hz. Meryem 190
 - 2.2.2.2.2. "Sıddık" Lafzı ile İrtibatlı Kavramlar 192
 - 2.2.2.2.2.1. Nebî 192
 - 2.2.2.2.2.2. Şehit 194
 - 2.2.2.2.2.3. Salih 196
 - 2.2.2.2.2.4. Refik 197
- 2.3. BİREYİN SÖZLERİNDE SIDK 199
 - 2.3.1. Doğru Söylemek 199

- 2.3.1.1. Doğru Söylemenin Mahiyeti 199
- 2.3.1.2. Yalanın Tanımı 201
- 2.3.1.3. Bazı Durumlarda Yalan Söylenmesi Meselesi 202
- 2.3.1.4. Haberin Doğrusunu Söylemek 209
- 2.3.1.5. Mazeret Beyanında Doğruyu Söylemek 213
- 2.3.2. Sözünde Durmak 217
 - 2.3.2.1. Ahde Sadakat 217
 - 2.3.2.2. Vaade Sadakat 220
 - 2.3.2.3. Mîsaka Sadakat 223

Üçüncü Bölüm

TOPLUMSAL AÇIDAN SIDK 227

- 3.1. DOSTLUK 229
 - 3.1.1. Dostların Evlerinde Yenilip İçilmesi 229
 - 3.1.2. Cehennemliklerin Dost Arayışları 232
- 3.2. BİR DAVRANIŞ BIÇİMİ OLARAK SADAKA 235
 - 3.2.1. Sadakanın Tanımı 235
 - 3.2.2. Kur'an'a Göre Sadaka Türleri 236
 - 3.2.2.1. Farz Olan Sadaka (*Zekât*) 236
 - 3.2.2.2. Fidyeye Olarak Sadaka 239
 - 3.2.2.3. Nâfile Sadaka 243
 - 3.2.2.4. Necvâ Sadakası 245
 - 3.2.3. Sadaka ile İlgili Bazı Önemli Hususlar 249
 - 3.2.3.1. Allah'ın Sadakaları Arttırması 249
 - 3.2.3.2. Allah'ın Sadakaları Alması 252
 - 3.2.3.3. Özel Toplantılarda Sadakanın Konuşulması 253
 - 3.2.3.4. Şeytanın Sadakaya Engel Olması 255
 - 3.2.4. Sadakanın İnsana Kazandırdıkları 258
 - 3.2.4.1. Korku ve Hüzne Engel Olması 258
 - 3.2.4.2. Günahları Örtmesi 259
 - 3.2.4.3. Temizleyici ve Arındırıcı Olması 260
 - 3.2.4.4. Sâlihlerden Olmayı Sağlaması 262

3.2.4.5. Fazlasıyla Karşılık Kazandırması	266
3.2.4.6. Ecir ve Mağfiret Kazandırması	268
3.2.5. Sadaka Vermek (<i>Tasadduk</i>)	273
3.2.5.1. Sadaka Verirken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	273
3.2.5.1.1. Başa Kakmamak	273
3.2.5.1.2. Allah Rızası İçin Vermek	276
3.2.5.1.3. Malın İyisinden Vermek	279
3.2.5.1.4. Gizli Vermek	281
3.2.5.2. Kur'an'a Göre Tasaddukun Anlamları	284
3.2.5.2.1. Borçlunun Borcunu Silmek	284
3.2.5.2.2. Diyet Hakkından Vazgeçmek	286
3.2.5.2.3. Kısas Hakkından Vazgeçmek	289
3.2.5.2.4. Hak Ettiğinden Fazlasını Vermek	291
3.3. EVLİLİK	295
Sonuç	297
Kaynakça	301
Dizin	315

Kısaltmalar

a.mlf.	aynı müellif
AÜİF	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bk.	bakınız
DEÜİFD	Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DEÜSBE	Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
FÜİFD	Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
GÜSBE	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
hş.	hicri-şemsi
haz.	hazırlayan
Hz.	Hazreti
İA	İslâm Ansiklopedisi
İFAV	İlahiyat Fakültesi Vakfı
İÜİFD	İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
krş.	karşılaştırmız
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
nşr.	neşreden
OMÜİFD	Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
s.	sayfa
SÜİFD	Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
sy.	sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
trc.	tercüme eden
ts.	tarihsiz
ö.	ölüm tarihi
vb.	ve benzeri
v.dğr.	ve diğerleri
y.y.	yayınevi yok

Birinci Bölüm

**SEMANTİK
AÇIDAN
SIDK**

Bu kitabın ilk bölümünde “sıdk” lafzı semantik açıdan incelenecektir. Bilindiği gibi, semantik değerlendirmelerde kelimenin geçirdiği üç evreye dikkat çekilmektedir. Bu bölümde “sıdk” lafzının Kur’an öncesi, Kur’an dönemi ve Kur’an sonrası anlamları tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.1. ETİMOLOJİK TAHLİL

Kavram tahlili yaparken kelimenin ilk anlamına gitmek çok önemlidir. Kelimenin en küçük yapısı olan kök harflerinden yola çıkarak onu şekil ve anlam yönüyle incelemek gerekmektedir. Bu işlem, orijinal anlamı yakalamaya ve ilgili kelimenin kavramsallaşma sürecini tespit etmeye yardımcı olmaktadır. Böyle bir çalışma her ne kadar karmaşık bir iş gibi görünse de titizlikle yürütüldüğü takdirde doğru sonuca ulaşmak mümkündür. Bir kelimenin doğduğu ve geliştiği ortamı bilmek, o kelimeyi daha yakından tanımayı sağlamaktadır. Bu noktada kelimeleri buz dağının görünen kısmına benzetmek yanlış olmayacaktır. Her kelimenin görünenden daha büyük bir çerçevesi vardır. O da onun geçmiştir. Kullanımdaki kısım daima bir arka planına işaret etmektedir. Bilhassa, Kur’an’da kullanılan kelimelerin Câhiliye döneminden getirdikleri bütün birikimlerini bu tarz bir etimolojik incelemeyle ortaya koymak mümkündür. Kelimelerin kök anlamları hiçbir zaman kaybolmamakta, her türevde kendini göstermektedir. Bundan dolayı bu çalışmada Kur’an’ın önemli kavramlarından biri olan sıdkın Arapça’daki sülâsî kökünden başlanarak bütün kullanımları şekil ve mâna yönüyle incelenmeye çalışılacaktır.

1.1.1. Sözlük Anlamı

Arapça bir kelime olan “sıdk” lafzı “s-d-k” (ص-د-ق) sülâsî kökünden türemiştir. Bu fiilin mastarı “sadeka-yasduku-sadkan-sıdkan-masdakan-tasdâkan”